

А. Егінбай, 1-курс

Ғылыми жетекшісі: Ж. С. Рамазанова, журналистика кафедрасының доценті, филология ғылымдарының кандидаты

(Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті)

ТІКЕЛЕЙ ЭФИРДЕ СӨЙЛЕУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ, МӘДЕНИЕТІ

Тікелей эфир — тележурналистикада уақыт дәлдігін сақтап, жедел хабар таратудың кәсіби әдісі, шығармашылық-техникалық сипаттағы соңы технологиялық прогресс, аудиториямен қарым-қатынастың айрықша тәсілі, өзгеріске ұшырамайтын нақты құбылыс. «Айтылған сөз атылған оқпен тең» деген халықтық нақыл уақытқа тәуелді құбылыс, тікелей эфирдегі жұмыс процесінің ең негізгі ережесі деуге әбден болады. Тікелей эфир кезіндегі мәтінді өңдеуге, қандай да бір қатені түзеуге ешқандай мүмкіндік жоқ»¹. Тікелей эфирдегі жүргізушінің қызметі айрықша, кейде тіпті, төтенше ахуалда жүзеге асады. Сондықтан да тікелей эфирді жүргізетін тележурналистке кәсіби деңгейдегі даярлықпен қатар, арнайы психологиялық дайындық қажет. Көрерменнің көңіл-күйін басқару үшін оларды қажетті бағыттағы әрекетке талпындыру қажет. Бұған көрерменнің психологиясын, мұқтажын, ұстанған көзқарасын, талпынған бағыт-бағдары мен әдет-ғұрпын қарқынды түрде зерттеу жолымен қол жеткізуге болады. Журналистің тікелей эфирдегі жұмысы табысты болуы үшін оның өз аудиториясын жақсы білгені жеткіліксіз. Ол сонымен қатар өзін көріп отырған жұрттың бұл хабар туралы, онда сөз болған мәселе жөніндегі көзқарасынан, пікірінен хабардар болу керек. Олардың ойының өз көзқарасымен дәл келетін тұстарын, керісінше, қай мәселе төңірегіндегі олармен дауласып, нақты деректер ұсыну керектігін, қайсыбір шақта олардың сезіміне тікелей әсер ету арқылы айтылған ой аясында ойланып-толғануы қажеттігін болжап алғанда барып, көрерменге емін-еркін тіл қатып, телефон желісіндегі әңгімеге етене араласып, тікелей эфирді ұршықша үйіріп әкетеді. Тікелей эфирдегі психологиялық ахуалды қалыптастырудың тағы бір кілтпаны — көрерменді өз сөзіңе сендіре білу. Ғалым Қ. Тұрсын микрофон алдында сөйлеудің ең жауапты сәтін сезіну тұрғысынан жүргізуші журналистке мынадай кеңес береді: «Дауыстың діріліне, әрі үніне, сұлу сөздің сиқырлығына мән бере біл! Өзіңнің табиғилығыңды таныта біл, қазақтың шетсіз де шексіз дариядай толқын сөздің нақышын, бай ойнақылығын, қорғасындай салмақтылығын, алмас қылыштай алғырлығын кәдеңе жарат. Әр сөздің мәні бар, сөйлемдегі тұрған орнында өзіндік екпіні бар. Соларды іздеп тапта, сол кілтпанды табанда тапта баса біл»².

Тілдік тұрғыдан әсерлі, эмоционалды сипаттағы телебағдарламаларға: бұрынғы «Ақжүніс», «Бармысың, бауырым» жатса, ақыл-ой парасат, білім өресін танытатын «Күлтөбе», «Оян, қазақ», «Азамат» бағдарламалары сөз өнерінің биік деңгейін танытатын хабарлар. Мұнда тілдік нормалардың сақталуымен қатар, шешендік қасиеттің де жарқырай көрінуі қажеттілігі туындайды. Ұлттық салт-дәстүрді, өнер мен білімді, сондай-ақ түрлі рухани құндылықтарды арқау еткен «Алтыбақан», «Алтын қақпа», «Алтын сақа», «Қазақтың 100 әні», «Жүз бір жұмбақ, мың бір мақал», «Ән мен әнші» телебағдарламалары тіліміздің мәдениеті мен мәйегін танытатын нағыз хас шебер жүргізуші журналистердің шыңдалу мектебі десе де болғандай. Бұл аталған телебағдарламаларда ең әуелі, әрине, оның тағылымдық-тәрбиелік мәні тұратындығы белгілі.

Қорыта келе айтарымыз, сол тәрбие мен тағылым алдымен сөз арқылы, шебер де шешен тіл арқылы халық көңіліне жететіндігін басты назарда ұстауымыз қажет.

¹ *Тұрсын Қ., Нұсқабайұлы Ж.* Теледидар сөздігі — тележурналист анықтамалығы: Оқу құралы. — Алматы, 2003. 118-б.

² Справочник журналиста Казахстана. — Алматы, 2002. 132-б.